

HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
DERNEĞİ
TÜRKİYE
TEMSİLCİLİĞİ

Bu görüş yazısı, 'Foreign Policy for the 21st Century; Peaceful, Equitable, and Dynamic Turkey' başlıklı proje kapsamında Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği tarafından [Uluslararası İlişkiler Konseyi](#) ve [Global Akademiye](#) sağlanan destek çerçevesinde hazırlanmıştır.

Bu yazıya atıf için: Tarık Oğuzlu, "Türkiye Alternatif Sistemler Rekabetinde Nasıl Konumlanmalı?" Panorama, Çevrimiçi Yayın, 30 Kasım 2022, <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/11/30/to/>

Telif@UIKPanorama. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Türkiye Alternatif Sistemler Rekabetinde Nasıl Konumlanmalı?

Tarık Oğuzlu

Uluslararası siyasetin değişen dinamikleri çerçevesinde Türkiye'nin takip etmesi gereken [büyük stratejinin ne olması](#) gerektiği hiç bu kadar önemli olmamıştı. Orta ölçekli bir ülke olarak Türkiye kendi yakın bölgesindeki gelişmeleri etkileyebilme kapasitesine sahip olsa da küresel ölçekte yaşanan gelişmelerden doğrudan etkileniyor. Son yıllarda Amerika Birleşik Devletleri ile Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında yaşanmakta olan yeni Soğuk Savaş iklimi, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkeyi zorlamaya başladı.

1945 sonrasında gelişen liberal dünya düzenin temel kurucu ve koruyucu ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri günümüz dünyasında eskiden olduğu kadar güçlü değil. Batı dışı aktörler ise güç kapasitelerindeki artışa paralel olarak dünya yönetiminde daha fazla söz sahibi olmaya çalışıyorlar. Bu aktörler arasında Çin Halk Cumhuriyeti ile Rusya en başta geliyor. Liberal dünya düzenine entegrasyon üzerinden dünyaya açılan Çin bugünkü konumunu bu sistem içinde elde etti. Dolayısıyla oyunun kurallarının yenilen belirlenmesinde etkili olmak şartıyla mevcut düzenin gözden geçirilip güncellenmesi Çin'in en önemli önceliği. Buna mukabil Rusya, kendisinin büyük bir güç olarak kabul edildiği çok kutuplu bir düzene geçilmesi gerektiğini söylüyor. Çin'in oyun kurma kapasitesi dikkate alındığında Rusya'nın başkalarının oyunlarını bozmaya çalışan küresel bir haydut devlete dönüşmesi dikkat çekici.

Bu iki ülke karşısında altındaki zeminin gittikçe sallanmaya başladığını hissedenden Amerika Birleşik Devletleri, uluslararası siyasetteki başat konumunu devam ettirebilmek için büyük güçler arasında yaşanacak ideolojik, normatif ve jeopolitik bir soğuk savaştan rahatsız değilmiş gibi davranıyor. Dünya siyasetinin ideolojik ve jeopolitik fay hatları üzerinden keskin kutuplara ayrılması ve Amerika Birleşik Devletleri ile Çin'in birbiriyle mücadele halinde olan iki ayrı kutbun doğan liderleri olarak kabul edilmeleri Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel stratejisiyle uyumlu gözüküyor.

1945 ile 1990 yılları arasında yaşanan Soğuk Savaş ortamında birbiriyle rekabet eden iki blokun dışında kalan ülkeler dünya siyasetinin şekillenmesinde bütün arzu ve çabalarına rağmen çok etkili olamamışlardı. Halbuki, günümüz dünyasında aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok orta ölçekli ülke az gelişmiş ve kalkınmakta olan ülke gün geçtikçe daha yıkıcı ve yıkıcı olmaya başlayan bu yeni soğuk savaş ikliminden rahatsızlar. Demokrasiler ile otokrasiler oluşan ayırım çerçevesinde ortaya çıkan bu yeni kutuplaşma ortamında birçok ülke gerginliğin dışında kalmaya çalışıyor. Mümkün olabildiğince fazla sayıda ülkeyle pragmatik ve faydacı ilişkiler geliştirmeye çalışmak günümüzde birçok ülkenin temel arzusu. Taraf tutmadan çok boyutlu ve çok taraflı dış politika izleyebilmek birçok ülke için çok değerli. Türkiye de bunlardan birisi. Tarihsel, siyasi, ekonomik, toplumsal, stratejik ve kurumsal anlamda Batı dünyasıyla kurmuş olduğu ilişkiler ne kadar derin ve köklü olsa da Türkiye dünya siyasetinde her geçen gün daha görünür ve etkili olmaya başlayan doğulu ve Güneyli ülkelerle de karşılıklı faydaya dayanan yakın ilişkiler geliştirmeye çalışıyor.

Stratejik otonomi kavramı çerçevesinde Ankara-merkezli strateji oluşturmaya çalışan Türkiye bu süreçte hem Batılı hem de Batı-dışı aktörlerden kaynaklanan ciddi zorlamalarla karşı karşıya kalıyor. Türkiye'nin Batılı müttefik ve ortaklarından beklentisi, stratejik otonomi odaklı dış politika çizgisinin kabul görmesi. Buna karşılık, yumurtalarını farklı sepetlere dağıtmaya çalışırken stratejik niyetlerinin sorgulamasından rahatsız oluyor ve şekillenmeye başladığını düşündüğü yeni dünya düzeninde Batılı ortaklarının kendisinden beklediği geleneksel rolü oynamak istemiyor. Stratejik kararların Vaşington ve Brüksel gibi Batılı başkentlerde alındığı, bunların Ankara'ya havale edildiği ve Ankara'dan da bunların gerçekleştirilmesi noktasında Batının yerel temsilcisi gibi hareket etmesi gerektiği yönündeki algı Ankara'yı rahatsız ediyor.

Batı dünyasındaki yerleşik bu algıya ek olarak Batılı ülkelerin Türkiye'nin jeopolitik ve güvenlik çıkarlarını gerektiği kadar dikkate almadıkları ve takip ettikleri politikalarla Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve ekonomik refahını risk altına soktukları düşüncesi Ankara'da güçlü şekilde dile getiriliyor. Terörün her türlüsüne karşı vermekte olduğu mücadelenin Batı dünyasında yeteri kadar kabul görmediği algısı ve Batılı ülkelerin Ege, Doğu Akdeniz, Kuzey Afrika, Kafkaslar ve Ortadoğu bölgelerindeki politikalarının ulusal çıkarlarına zarar verdiği düşüncesi, Türkiye'nin Batıya bakışını ciddi şekilde etkiliyor.

Buna mukabil iç siyasetinde yaşanan otoriterleşme ve liberalizmden uzaklaşma dinamikleri Türkiye'nin hızlı şekilde Batının norm ve değerlerinden uzaklaştığı yönündeki algıyı kuvvetlendiriyor. Doğulu aktörlerle geliştirdiği ilişkilerde demokratikleşme, insan hakları ve benzeri konularda kendini stres altında hissetmeyen Türkiye, Batılı ülkelerle ilişkilerinde bu konfora sahip değil.

Bu arka plandan bakıldığında önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin takip etmesinin uygun olacağı büyük stratejinin belirlenmesinde üç temel gerçek önem arz ediyor. Birincisi, Türkiye'nin merkezinde bulunduğu coğrafyada yaşanan jeopolitik gelişmeler yoğunluğunu korumaya ve bu kapsamda Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile ekonomik refahını olumsuz yönde etkilemeye devam edecek. İkinci olarak, Türkiye bir ticaret devleti ve ulusal zenginliğinin yarısını uluslararası ticaretten elde ediyor. Bunda da kısa vadede bir değişim beklenmemeli. Son olarak, Türkiye bir trilyon doların altında ulusal gelire sahip orta ölçekli bir güç. Bu durum, bir yandan Türkiye'nin uluslararası alanda yapabileceklerinin sınırlarını belirlerken, diğer yandan kendini küresel ölçekte ortaya çıkmaya başlayan kutuplaşmalardan uzak tutmasını gerektiriyor.

[Türkiye'nin büyük stratejisi](#) içinde hem realist hem de liberal eğilim ve varsayımları barındırmak zorunda. Kendi ulusal savunma sanayisi üzerinde gelişen ve sınırları dışında askeri operasyon düzenleyebilecek kapasite ve yeteneğe sahip güçlü bir ordusu olması, Türkiye için çok önemli. Bölgesel rakiplerinin düzenleyecekleri oldu bittilere karşı kendini savunabilmesi ve mümkünse anavatan savunmasını ileride kurabilmesi yaşamsal önemde. Bunun yanında komşularıyla ilişkilerinin yürütülmesinde diplomatik ve ekonomik enstrümanların incelemesi Türkiye'nin çıkarlarına ulaşmasında kolaylaştırıcı olacaktır. Bölgeselcilik mantığı zemininde çevresindeki ülkelerle geliştireceği çok-terafli işbirlikleri Türkiye'nin bölge dışı küresel aktörlerin takip ettikleri politikaların olumsuz sonuçlarının bertaraf edilmesinde de etkili

olacaktır. Türkiye'nin şansı bölgesindeki ülkelerin çoğunun ortaya çıkmakta olan büyük güçler arası çatışma ortamından rahatsız olması ve taraf tutmak zorunda kalmak istememeleridir.

Ticaret devleti olması ve kalkınmasını tamamlayabilmesi noktasında ihtiyacı olan ekonomik kaynak ve teknolojik kapasiteyi dışarıdan ithal etmesi Türkiye'nin uluslararası ortamda liberal ve Kantçı dinamikleri desteklemesini gerektirir. Öngörülebilir olmayan, sert güç mücadelelerinin yaşandığı, korumacı ekonomi politikalarının uygulandığı, küresel tedarik zincirlerinde ciddi sıkıntıların yaşandığı, enerji girdilerinin arttığı, küresel aktörler arasında teknoloji ve ekonomi alanında ayrışmaların güçlendiği bir dünya Türkiye'nin ulusal çıkarları ile uyumsuzdur. Maddi güç kapasiteleri itibariyle diğer bütün aktörlerden ayrılan küresel güçler uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler tarafından sınırlandırılmadıkça dünya siyaseti güçlülerin istediklerini yapmaya çalıştığı ve zayıfların kaderlerine mahkûm olduğu fikri etrafında gelişir. Bundan dolayı Türkiye uluslararası siyasetin kural-temelli ve öngörülebilir olmasına katkı vermelidir.

Büyük güçler arası denge siyaseti takip etmesi bir dereceye kadar anlaşılırsa da Türkiye liberal dünya düzenini ve ortaya çıkardığı kural-temelli uluslararası ilişkiler yapısını tehlikeye atmaya çalışan küresel aktörlere karşı daha mesafeli olmalıdır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Türkiye'nin dış ticaretinin yarıya yakını ve ülkeye giren doğrudan dış yatırımın yüzde yetmiş kadarı Batı kaynaklıdır. Avrupa Birliği üyelik sürecinde yaşanmakta olan bütün sıkıntılara rağmen Avrupa Birliği içinde geliştirilen standartların Avrupa'nın refahına yaptığı katkı ortadadır. Benzer standartlar çerçevesinde Türkiye'nin ulusal kalkınmasını gerçekleştirmeye çalışması doğru olacaktır.

NATO üyeliği Türkiye'ye uluslararası siyasette fırsatlar sunmaktadır. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere her bir NATO üyesi ülkeyle ikili düzlemde geliştirilecek ilişkiler yerine bu ülkelerle NATO'nun çok-tarflı kurumsal mekanizmaları içinde süreklilik arz eden ilişkiler içinde olmak Türkiye'ye kendi güvenlik önceliklerini dile getirmesi için fırsatlar sunmaktadır. NATO'nun nükleer güvenlik şemsiyesi altında olmak, Türkiye'nin ulusal güvenliği için ayrıca önemlidir. NATO üyeliği, Türkiye'nin hem Yunanistan gibi NATO üyesi hem de Çin ve Rusya gibi Batı dışı küresel aktörlerle ilişkilerinde önemli bir güç çarpanıdır.

Uluslararası siyasi ve ekonomik alanda Batı bloku diğer alternatif güç blokları karşısında hala başat konumdadır. Ekonomik refah ve ulusal güvenlik çıkarları söz konusu olduğunda, Batılı aktörlerle geliştirilmiş kurumsal ilişkiler Türkiye için belirleyicidir. Değişmekte olan küresel güç dengeleri bağlamında Şangay İşbirliği Örgütü, BRICS ve Avrasya Ekonomik Topluluğu gibi Batı dışı kurumsal platformlarda yer almak istemesi ve başta Çin olmak üzere Batı dışı dünyanın önemli güç merkezleriyle yakın ilişkiler geliştirmek istemesi ne kadar normal ve anlaşılırsa, Türkiye'nin NATO üyeliğinin üzerine titremesi ve AB üyelik sürecinde elde ettiği kazanımları korumaya özen göstermesi de en az o kadar önemlidir.

Prof. Dr. Tarık Oğuzlu, İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Tarık Oğuzlu, İstanbul Aydın Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Doktora derecesini 2003'te Bilkent Üniversitesi'nden alan Oğuzlu Türk dış politikası, transatlantik ilişkiler, güvenlik ve dünya düzeni konularında çalışmaktadır.